

ปรัชญาและแนวคิดหลังนวยุค

POSTMODERN PHILOSOPHY AND THOUGHTS

เอนก สุวรรณบัณฑิต

ปรัชญาและแนวคิดหลังนวยุค

POSTMODERN PHILOSOPHY AND THOUGHTS

เอนก สุวรรณบัณฑิต

ปรัชญาและแนวคิดหลังนวยุค

[Postmodern Philosophy and Thoughts]

เอนก สุวรรณบัณฑิต

ISBN (e-book): 978-616-93492-8-0

พิมพ์ครั้งที่ 1

ปีที่พิมพ์ พ.ศ.2568

ปก -

จำนวนหน้า 401 หน้า

ราคา e-book 320 บาท

จัดจำหน่ายในรูปแบบ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronics Book)

จัดทำและจำหน่ายโดย ห้างหุ้นส่วนจำกัด ปิสเปส

42 ซอยจรัญสนิทวงศ์ 79 ถ.จรัญสนิทวงศ์ แขวงบางพลัด

เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์โดยห้างหุ้นส่วนจำกัดปิสเปส
ห้ามลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดส่วนหนึ่งของหนังสือเล่มนี้ไม่ว่าในรูปแบบใด
นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้จัดพิมพ์เท่านั้น

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำปรัชญากระบวนการทรรศน์หลังนยุค	1
กระแสวิกขาท่อกระบวนการทรรศน์นยุค	3
ทฤษฎีโครงสร้างของปัญญาของคานท์	4
ความรู้สัมบูรณ์ของเฮเกล	13
จริยธรรมเชิงสัมพันธ์ของเวสเทอร์มาร์ค	20
เกมภาษาของวิทเกินชไตน์	22
ทฤษฎีความไม่แน่นอนของไฮเซนเบิร์ก	26
การตีความความน่าจะเป็นของแรมซี	28
สรุป	30
บทที่ 2 การต่อต้านวจนศุนย์นิยม	31
กระแสสนับสนุนวจนศุนย์นิยม	33
ลัทธิปรัชญาวิเคราะห์	34
กระแสต่อต้านวจนศุนย์นิยม	38
ลัทธิศุนย์นิยม	38
ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของเดอริค	40
สัมพัทธนิยมของคูห์น	41
การค้านักความจริงของรอร์ตี	44
กระแสสัมพัทธนิยม	46
การปฏิเสธวจนศุนย์นิยม	50
ลัทธิฝ่ายต่อต้าน	51
สรุป	54

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 3 การบุกเบิกปรัชญาหลังนวยุค	55
ลัทธิญาณพิเศษ	55
ลัทธิปฏิบัตินิยม	59
ปรากฏการณ์วิทยา	60
ปรัชญาของไฮเดกเกอร์	62
ปรัชญาของโซซีอ์	66
ลัทธิหลังโครงสร้างนิยม	68
ลัทธิอัตถิภาวนิยม	72
ลัทธิสัจนิยมใหม่	75
ลัทธิปฏิฐานนิยมใหม่	76
ลัทธิภาษาวิเคราะห์	78
ลัทธิอัสมาจารย์นิยมใหม่	80
สรุป	82
บทที่ 4 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของนิตเชอ	83
ประวัติของนิตเชอ	83
The Birth of Tragedy	86
Thus Spoke Zarathustra	91
Beyond Good and Evil	96
On the Genealogy of Morality	100
Ecce Homo	105
The Will to Power	108
จริยศาสตร์ของนิตเชอ	113
สรุป	115

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 5 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของฟูโกต์	116
ประวัติของฟูโกต์	116
Madness and Civilization	126
The Birth of the Clinic	130
Discipline and Punish	134
Archaeology of Knowledge	139
The History of Sexuality	142
Society Must Be Defended	147
จริยศาสตร์ของฟูโกต์	151
สรุป	153
บทที่ 6 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของแดร์ริดา	154
ประวัติของแดร์ริดา	154
Speech and Phenomena	159
Of Grammatology	163
Writing and Difference	168
Margins of Philosophy	172
The Gift of Death	177
จริยศาสตร์ของแดร์ริดา	182
สรุป	184
บทที่ 7 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของโบดริยาร์ด	185
ประวัติของโบดริยาร์ด	185
The System of Objects	188
Simulacra and Simulation	192
Fatal Strategies	196

สารบัญ

	หน้า
America	200
The Gulf War Did Not Take Place	203
จริยศาสตร์ของโบคิริยาร์ด	206
สรุป	208
บทที่ 8 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของบาติยู	209
ประวัติของบาติยู	209
Being and Event	212
Ethics: An Essay on the Understanding of Evil	216
Saint Paul: The Foundation of Universalism	220
Logics of Worlds	225
In Praise of Love	229
จริยศาสตร์ของบาติยู	234
สรุป	235
บทที่ 9 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของโหมัน	236
ประวัติของโหมัน	236
Everyday Sociology	239
Modernity and the Holocaust	244
Postmodern Ethics	249
Liquid Modernity	253
Liquid Love	258
จริยศาสตร์ของโหมัน	263
สรุป	265
บทที่ 10 วิธีหลังนวยุค	266
หลังนวยุคสุดขีด	267

สารบัญ

	หน้า
หลังนยุคสายกลาง	268
หลังนยุคภาพ	270
ศิลปะหลังนยุค	272
สถาปัตยกรรมหลังนยุค	278
วรรณกรรมหลังนยุค	284
ดนตรีหลังนยุค	289
การศึกษาหลังนยุค	291
การเมืองหลังนยุค	294
สรุป	299
บทที่ 11 หลักวิจารณ์ญาณ	300
โครงการทฤษฎีวิพากษ์ของสำนักแฟรงค์เฟิร์ต	301
กระบวนการวิพากษ์ในทฤษฎีวิพากษ์	308
สรุป	309
บทที่ 12 ปัญหาปรัชญาและจริยศาสตร์ในกระบวนการตรรกศาสตร์หลังนยุค	310
การเปิดกว้างต่อความคิดเห็นทั้งหลาย	312
ปัญหาความเป็นจริง	315
การทนต่อความต้องการของมนุษย์ทั้งหลาย	318
ภาวะหลังมนุษย์	320
ภาวะหลังปัจเจก	323
อารยธรรมเพศสภาพและสังคมไม่ยึดโยงกับเพศ	325
ความแตกต่างของวัย	329
การหลีกเลี่ยงการเป็นผู้ใหญ่	333
ความโดดเดี่ยวของปัจเจกและการสูญเสียความรู้สึกเป็นชุมชน	335

สารบัญ

	หน้า
เมืองขอนแก่น	338
ปัญหาการประยุกต์ใช้ปรัชญา	339
บทที่ 13 บทส่งท้ายกระบวนการวรรณคดีหลังนวยุค	343
ปรัชญากระบวนการวรรณคดี	345
แนวคิดสัญชาตญาณปัญญา	349
หลักย้อนอ่านใหม่ทั้งหมด ไม่ทอดทิ้งอะไรเลย	353
หลักการไม่ยึดมั่นถือมั่น	354
หลักการพัฒนาคุณภาพชีวิต	356
หลักความหลากหลายในความเป็นเอกภาพ	360
พลังแห่งหลังนวยุค	362
หลักการวิเคราะห์ วิจัย วิชาน	369
สรุป	371
เอกสารอ้างอิง	373
ดัชนี	379
ประวัติผู้เขียน	386

สารบัญภาพ

หน้า

บทที่ 1 บทนำปรัชญากระบวนทรรศน์หลังนวยุค

ภาพ 1.1 Immanuel Kant in modern world background	4
ภาพ 1.2 แบบบริสุทธ์แห่งผัสสะ	7
ภาพ 1.3 แบบบริสุทธ์แห่งความเข้าใจ	8
ภาพ 1.4 วิภาค 12 ช่อง	8
ภาพ 1.5 Wilhelm Friedrich Hegel in modern world background	13
ภาพ 1.6 the dynamic process of Hegel's dialectics	16
ภาพ 1.7 Edvard Westermarck	20
ภาพ 1.9 Ludwig Wittgenstein	22
ภาพ 1.10 Warner Heisenberg and his uncertainty theory	26
ภาพ 1.11 Frank Ramsey and his philosophical concept	28

บทที่ 2 การต่อต้านวจนศูนยนิยม

ภาพ 2.1 Ludwig Klages and his logocentrism	31
ภาพ 2.2 concept of Logocentrism	33
ภาพ 2.3 concept of Perennialism	35
ภาพ 2.4 concept of Essentialism and ultimate reality	36
ภาพ 2.5 concept of Analytic Philosophy and network of reality	37
ภาพ 2.6 concept of Nihilism	39
ภาพ 2.7 Emile Durkheim and his philosophical concepts	40
ภาพ 2.8 Thomas Kuhn and his philosophical concept	42
ภาพ 2.9 Richard Rorty and his philosophical concept	44
ภาพ 2.10 concept of anti-absolute	47
ภาพ 2.11 concept of relativism, agnosticism and limitation of scientific method	50

สารบัญภาพ

หน้า

บทที่ 3 การบุกเบิกปรัชญาหลังนวยุค

ภาพ 3.1 concept of Intuitionism in a symbolic and mystical style	56
ภาพ 3.2 concept of Pragmatism and its philosophers.	60
ภาพ 3.3 concept of phenomenology and its philosophers	61
ภาพ 3.4 Martin Heidegger	62
ภาพ 3.5 Ferdinand de Saussure	66
ภาพ 3.6 Ideas of Structuralism	69
ภาพ 3.7 Idea of Post-Structuralism	71
ภาพ 3.8 concept of Existentialism and its philosophers	73
ภาพ 3.9 concept of Neo-Realism	75
ภาพ 3.10 concept of Neo-Positivism	77
ภาพ 3.11 concept of Language Analysis	78
ภาพ 3.12 Idea of Neo-Scholasticism	81

บทที่ 4 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของนิตเชอ

ภาพ 4.1 Friedrich Nietzsche	83
-----------------------------	----

บทที่ 5 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของฟูโกต์

ภาพ 5.1 Michel Foucault	116
-------------------------	-----

บทที่ 6 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของแดร์ริดา

ภาพ 6.1 Jacque Derrida	154
------------------------	-----

บทที่ 7 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของโบดริยาร์ด

ภาพ 7.1 Jean Baudrillard and his philosophical concept	185
ภาพ 7.2 Hyperreality: the real and the simulated world	188

บทที่ 8 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของบาดิยู

ภาพ 8.1 Alain Badiou and his philosophical concept	209
--	-----

สารบัญภาพ

	หน้า
บทที่ 9 ปรัชญาและจริยศาสตร์ของโอบัน	
ภาพ 9.1 Zygmunt Bauman and his concept of postmodern ethics	236
บทที่ 10 วิถีหลังนวยุค	
ภาพ 10.1 concept of Extreme Postmodernism	267
ภาพ 10.2 concept of Moderate Postmodernism	269
ภาพ 10.3 futurist art	273
ภาพ 10.4 Cubism	274
ภาพ 10.5 Dada art	275
ภาพ 10.6 Vorticism art	276
ภาพ 10.7 Concept of Postmodern Art	277
ภาพ 10.8 Walter Gropius and Bauhaus Dessau	279
ภาพ 10.9 Le Corbusier and Villa Savoye	280
ภาพ 10.10 Ludwig Mies van der Rohe and Farworth House	280
ภาพ 10.11 Robert Venturi and venture house	281
ภาพ 10.12 Pruitt-Igoe housing project	282
ภาพ 10.13 Philip Cortelyou Johnson and Glass house	282
ภาพ 10.14 Idea of Michael Graves Building	283
ภาพ 10.15 concept of postmodern literature	285
ภาพ 10.16 concept of postmodern music	290
ภาพ 10.17 concept of postmodern education	292
ภาพ 10.18 concept of postmodern politics	297
บทที่ 11 หลักวิจารณ์ญาณ	
ภาพ 11.1 Frankfurt school thinkers and philosophers	302
บทที่ 12 ปัญหาปรัชญาและจริยศาสตร์ในกระบวนทรรศน์หลังนวยุค	
ภาพ 12.1 ความสัมพันธ์ของโลกปรัชญาและมนุษย์	310

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 12.2 idea of openness to all opinion	314
ภาพ 12.3 idea of problem of reality	316
ภาพ 12.4 idea of tolerance for all human needs	319
ภาพ 12.5 idea of Post-Humanism	322
ภาพ 12.6 idea of Post-Individualism	324
ภาพ 12.7 idea of gender civilization	326
ภาพ 12.8 idea of asexual society	328
ภาพ 12.9 idea of generation difference	330
ภาพ 12.10 idea of avoid adulthood	335
ภาพ 12.11 idea of Isolation of Individual and a lost sense of community	337
ภาพ 12.12 idea of multicity	339
ภาพ 12.13 แผนภาพการคิดและอธิบายปรัชญา	341
บทที่ 13 บทส่งท้ายกระบวนการทฤษฎีหลังนวยุค	
ภาพ 13.1 กลีภตามแนวคิดกระบวนการทฤษฎีดำบรรพ์	345
ภาพ 13.2 เอกภพตามแนวคิดกระบวนการทฤษฎีโบราณ	346
ภาพ 13.3 เอกภพตามแนวคิดกระบวนการทฤษฎียุคกลาง	347
ภาพ 13.4 เอกภพตามแนวคิดกระบวนการทฤษฎีนวนยุค	348
ภาพ 13.5 เครือข่ายความรู้ตามแนวคิดกระบวนการทฤษฎี หลังนวยุค	349
ภาพ 13.6 concept of the four instinct	350
ภาพ 13.7 concept of intellectual instinct	352
ภาพ 13.8 concept of reread all reject none	354
ภาพ 13.9 concept of detachment	355
ภาพ 13.9 concept of development of life	359

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 13.10 concept of diversity in postmodernism	361
ภาพ 13.11 concept of creativity power	363
ภาพ 13.12 concept of adaptive power	364
ภาพ 13.13 concept of cooperative power	366
ภาพ 13.14 concept of requisition power	368
ภาพ 13.15 concept of Analysis-Appreciation-Application	370

คำนำ

ปรัชญาและความคิดหลังนวยุค (postmodern philosophy and thoughts) ได้รับการสรุปรวบยอดเป็นมโนคติโดยศาสตราจารย์กิริติ บุญเจือ (ราชบัณฑิต) เมื่อปี พ.ศ.2546 สำหรับเป็นแกนกลางในการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของกระบวนทรรศน์ทางความคิด (philosophical paradigm of thought) เพื่อวางรากฐานสำหรับการเข้าใจในปรัชญาบริสุทธิอันได้แก่ อภิปรัชญา ญาณปรัชญา โดยแสดงถึงธรรมชาติของปรัชญา พัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงความคิดจากนักปรัชญาและนักคิดในลัทธิและฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งพัฒนาต่อยอดให้ทรงคุณค่าจนนำมาสู่การยอมรับในวงวิชาการและได้ขยายออกเป็นปรัชญาหลังนวยุคสุดขีด (extreme postmodern philosophy) และปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง (moderate postmodern philosophy) โดยถือว่าปรัชญาและจริยศาสตร์หลังนวยุคสายกลางเป็นแก่นสาระหลักของสกุลความคิดสำนักปรัชญาสวนสุนันทา และคณาจารย์ได้บรรยาย เสวนา สนทนา นำเสนอและวิจัยอย่างต่อเนื่องมากกว่า 10 ปี อันเป็นแนวทางสำคัญของการมีความรู้ในแนวกว้างเกี่ยวกับหลักการและแนวคิดของหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ที่เน้นการเคารพในสิทธิและรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายจากทุกฝ่าย นำไปสู่ศักยภาพในการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณอันเกี่ยวกับการวิเคราะห์ ประเมินคุณค่า และการนำไปใช้ บนหลัก 3 วิ อันได้แก่ วิเคราะห์ วิจักษ์ วิธาน ในบทท้ายผู้เขียนจึงรวบยอดนำเสนอมนคติของสำนักปรัชญาสวนสุนันทาสำหรับผู้อ่านได้ทดลองทบทวนคิดต่อไป

การรวบรวมสิ่งปรากฏที่ได้ชื่อว่าเป็นหลังนวยุคย่อมไม่อาจรวบรวมได้ครบถ้วน ผู้นิพนธ์ใช้เวลา 2 ปี ทำการเรียบเรียงตามเส้นทางความคิดของตนเองเพื่อเป็นร่องรอยหนึ่งในการทำความเข้าใจในปรัชญาและจริยศาสตร์หลังนวยุคสำหรับกระบวนการเรียนการสอนในระดับเนื้อหาปรัชญา โดยพยายามใช้ภาษาสามัญในการนำเสนอ ผู้นิพนธ์ขอให้ผู้อ่านได้ใช้ความอยากรู้ อยากรเรียน อยากรฉลาด ศึกษาเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจจากหนังสือปรัชญาเล่มนี้เพื่อความสุขตามสัญชาตญาณปัญญาได้ตามความเป็นจริง

เอนก สุวรรณบัณฑิต

5 พฤศจิกายน 2567

บทที่ 1 บทนำปรัชญากระบวนทรรศน์หลังนวยุค

ความสนใจทางปรัชญาตะวันตกของมนุษยชาติในศตวรรษที่ 21 วางอยู่บนฐานของปรัชญาหลังนวยุค (postmodern philosophy) ที่ผู้คนเรียนรู้ เข้าใจและสืบทอดแนวคิดนำไปสู่แบบแผนความคิดกระบวนทรรศน์หลังนวยุค (postmodern paradigm of thought) แบบแผนความคิดเช่นนี้เริ่มต้นจากแนวคิดที่มุ่งต่อต้านการบังคับควบคุมของกฎ เกณฑ์ และระเบียบต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นหลักของความถูกต้องที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดตามแบบแผนความคิดของปรัชญานวยุค (modern philosophy) โดยการต่อต้านนี้เริ่มจากนักคิดและศิลปินในแวดวงศิลปะ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม จากนั้นขยายไปสู่แวดวงวรรณกรรม การเมือง สังคม และได้ตกผลึกว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงของปรัชญาของมนุษยชาติในยุคสมัยนี้ ทั้งนี้ได้รับแรงเสริมจากแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) ของสำนักคิดแฟรงค์เฟิร์ต (Frankfurt school) นำไปสู่แนวคิดและแนวทางการใช้วิจารณ์ญาณเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

กระแสความคิดหลักของกระบวนทรรศน์หลังนวยุคคือ **การพ้นไปจากกระบวนทรรศน์ความคิดแบบนวยุค** (roll off the modern paradigm of thought) โดยย้อนทบทวนไปยังรากเหง้าของพื้นฐานความคิดจากยุคแห่งแสงสว่างทางปัญญา¹ (age of enlightenment) ที่เน้นหลักการใช้เหตุผล สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และส่งเสริมวิธีการวิทยาศาสตร์เพื่อการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ด้วยศักยภาพของมนุษย์ตามแนวคิดมนุษยนิยม (Humanism) นั่นคือ

¹ Enlightenment บัญญัติใช้ในป.ศ. 1660 หมายถึง การปฏิบัติเพื่อการมีปัญญา (action of enlightening) โดยสื่อถึง การส่องสว่างของจิตวิญญาณ (spiritual enlightenment) นั่นคือ จิตที่เป็นอิสระจากระบบที่ครอบงำมนุษย์ ทั้งระบบความคิดและระบบเหตุผล โดยมีแนวคิดว่า มนุษย์มิได้เกิดมามีบาปกำเนิด โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เกิดมาดี (origin good) หรืออย่างน้อยก็เป็นกลาง (neutral) และปัจเจกต่างก็หวังว่าตนจะพัฒนาตนเองได้ด้วยความพยายามของตนผ่านการศึกษา การมีส่วนร่วมในการเมือง กิจกรรมในการปฏิรูป และมีใช้เพียงการสวดอ้อนวอน แต่เดิมการส่องสว่างของจิตวิญญาณใช้คำว่า illumination มาตั้งแต่ศตวรรษที่ 14 โดยมีความหมายถึง การเข้าไปสู่แสงสว่าง หรือทำให้สว่าง (action of lighting) และกลางศตวรรษที่ 17 ปรัชญาสกุลอังกฤษได้ใช้ในความหมายของแสงสว่างทางปัญญา (intellectual enlightenment)

กระบวนการทัศน์หลังนวยุคยังคงเชื่อในสมรรถนะทางปัญญา²อันเป็นขีดความสามารถของมนุษย์ในการคิด วิเคราะห์ เรียนรู้และแก้ไขปัญหาอย่างมีเหตุผล และศักยภาพของมนุษย์³ที่แต่ละคนมีอยู่ตามความเป็นมนุษย์ในการที่จะบรรลุเป้าหมายต่าง ๆ และในที่สุดคือศักยภาพที่จะเข้าใจความเป็นจริง⁴ (reality) ตามคติที่เขาเชื่อได้ ทั้งนี้ได้มีกฎ ระเบียบ หรือระบบหนึ่งระบบใดที่จะเหมาะสมกับทุกคน ระบบเครือข่ายความรู้⁵ (network of knowledge) ที่ได้เสริมกำลังในกระบวนการทัศน์นวยุคได้จำกัดมนุษย์ไว้ มนุษย์จะต้องละทิ้งการยึดมั่นถือมั่น (detachment) ที่มีต่อระบบเครือข่ายความรู้ การปลดปล่อยปัญญาจากการติดอยู่ในกับดักของเครือข่ายความรู้จึงจะทำให้มนุษย์สามารถที่จะพัฒนาปัญญาของตนต่อไปได้ไม่สิ้นสุด

อย่างไรก็ตาม มนุษย์ได้ตระหนักถึงคุณค่าที่เกิดขึ้นจากกระบวนการทัศน์นวยุค เช่น แนวคิดเรื่องสิทธิ เรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค ภารดรภาพ รัฐภายใต้รัฐธรรมนูญ รัฐที่เป็นกลางทางศาสนา สัญญาประชาคม การคานอำนาจและการตรวจสอบผู้มีอำนาจได้ การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมือง การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งได้กลายเป็นพื้นฐานในการพัฒนาผู้คน สังคมและบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีซึ่งก็พึงอ้างและดำเนินการต่อไป แต่กระนั้น การชั้นนำในทุกระดับของสังคมบนทฤษฎีว่าการทำตามกระบวนการทัศน์นวยุคนั้นล้วนเป็นสิ่งถูกต้อง ความเชื่อมั่นในความถูกต้องเช่นนั้นได้กลายเป็นปราการปิดกั้น

² Intellectual capacity ศักยภาพปัญญาเพื่อเรียนรู้และเข้าใจข้อมูลที่ซับซ้อน ปรับตัวต่อสถานการณ์ใหม่ ๆ และใช้ความรู้ในการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

³ Human capacity ความสามารถโดยรวมของมนุษย์ในการพัฒนาและใช้ศักยภาพของตนเองในด้านต่าง ๆ เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม ศักยภาพนี้ครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

⁴ ความเป็นจริงมี 3 แนวคิดที่ว่าด้วยพื้นฐานที่สุดของสรรพสิ่ง เรียกว่า สารัตถะ (essence) โดย 1) จิตนิยม (Idealism) มองว่า สารัตถะคือจิต (spirit) 2) สสารนิยม (Materialism) มองว่า สารัตถะได้แก่ สสาร (matter) ที่ดำรงอยู่ทางกายภาพ และ 3) ทวินิยม (Dualism) มองว่า ประกอบด้วยจิตและสสาร ทั้งนี้ปรัชญาลัทธิความคิดต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดที่ว่าด้วยสารัตถะแตกต่างกันออกไปอีกเช่นกัน

⁵ แนวคิดที่สะท้อนถึงการเชื่อมโยงและการบูรณาการความรู้ในลักษณะโครงข่ายที่ซับซ้อน (complex network) โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ความรู้ต่าง ๆ ในลักษณะ interconnectivity of knowledge มากกว่าการแยกความรู้เป็นหมวดหมู่ที่แน่นอนหรือตายตัว แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และความคิดจากโลกยุคสมัยใหม่

การแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี รวมถึงมีการครอบงำโดยใช้สื่อประเภทต่าง ๆ รวมไปถึงการครอบงำอย่างเป็นระบบและมีการสืบทอดอำนาจต่อไป กันไป ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปิดเผยและปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ กระแสความคิดของกระบวนทรรศน์หลังนวยุคมีหลายมิติ จึงควรศึกษาไล่เรียงเพื่อความเข้าใจอย่างองค์รวมที่ลึกซึ้งขึ้น

กระแสกึ่งชาตอกระบวนทรรศน์นวยุค

การกึ่งชาไม่ใช่เหตุผลเดียวสำหรับการตั้งคำถามต่อกระบวนทรรศน์นวยุค แต่ในส่วนของ การเปลี่ยนกระบวนทรรศน์ย่อมต้องมีพื้นฐานมาจากกระแสกึ่งชา (Skepticism) ที่เป็นวิธีคิดโดย เน้นการตั้งคำถามเพื่อสะท้อนความสงสัยอย่างกระบวนทรรศน์นวยุค (modern doubt) รากเหง้า ของกระแสกึ่งชาเริ่มมาจากแนวคิดเรื่องทฤษฎีโครงสร้างของปัญญาของคานท์ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 โดยกระแสกึ่งชาเกิดขึ้นมาพร้อมกันกับกระแสนับสนุนกระบวนทรรศน์นวยุค ในช่วงแรกกระแส กึ่งชาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระแสนับสนุนกระบวนทรรศน์นวยุค จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อันเป็นยุคแห่งการค้นพบทางวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมทางเทคโนโลยี และงานวิชาการต่าง ๆ ขนานใหญ่ ความรู้ส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ซับซ้อนและอธิบายได้ยากสำหรับคนทั่วไปซึ่ง อาจทำให้คนรู้สึกว้าเหว่ล้นยากที่จะเข้าใจหรือเชื่อถือ นอกจากนี้ การค้นพบใหม่มักใช้เทคโนโลยี ที่ก้าวหน้าหรือการคำนวณที่ซับซ้อนซึ่งอาจดูเหมือนไกลตัวสำหรับคนทั่วไป โลกเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วจนมนุษย์และสังคมต้องกำหนดตัวเองใหม่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้ทันกับความทันสมัยและไม่ ตกไปสู่อานาการยะภาวะ

ในช่วงเวลานี้แนวคิดทางปรัชญาที่ได้รับการยอมรับ ล้วนถูกตั้งคำถาม ตรวจสอบและ หลายส่วนถูกขจัดทิ้งไป เพื่อให้มีพื้นที่สำหรับระบบที่ใหม่กว่า ผู้คนรู้สึกถึงพลังสร้างสรรค์อัน ยิ่งใหญ่ที่ปรากฏขึ้นเบื้องหลังการประดิษฐ์คิดค้นหรือการเสนอทฤษฎีใหม่ ซึ่งในขณะเดียวกันก็ทำ ให้เกิดความไม่แน่นอนด้วย ทั้งนี้มีแนวคิดหลายแนวคิดที่ได้รับการยอมรับและเพิ่มกระแสกึ่งชาต่อ กระบวนทรรศน์นวยุคจนนำไปสู่ภาวะหลังนวยุค นักปรัชญาส่วนหนึ่งจึงตั้งคำถามต่อโครงสร้างของ อำนาจ ความรู้ และภาษา ซึ่งยึดโยงเป็นเครือข่ายที่แน่นหนาของนวยุค พวกเขาเชื่อว่าความจริง และความรู้ถูกสร้างขึ้น (constructed) จากบริบททางสังคมและอำนาจ อย่างไรก็ตาม ความสงสัย นี้ไม่ใช่เพื่อทำลาย แต่เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงสำหรับความเข้าใจในโลกและตัวเราเอง

ทฤษฎีโครงสร้างของปัญญาของคานท์

ภาพ 1.1 Immanuel Kant in modern world background

ที่มา : ภาพโดย ChatGPT

อิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant 1724 - 1804) นักปรัชญาชาวเยอรมัน เกิดในครอบครัวผู้ทำเครื่องรัดสำหรับม้า เป็นครอบครัวที่มีศรัทธาเคร่งครัดต่อคริสต์ศาสนานิกายภักตินิยม (Pietism) ซึ่งเป็นนิกายที่เรียกร้องให้เชื่อและปฏิบัติเคร่งครัด จึงเน้นให้สนใจภาษาละตินและศาสนา ไม่สนับสนุนการศึกษาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คานท์ได้เข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยที่มหาวิทยาลัยเคอนิกส์เบิร์ก (University of Königsberg) ได้ศึกษาปรัชญาสกุลความคิดของกอทท์ฟรีด ไลบ์นิซ⁶ (Gottfried Leibniz 1646-1716) และคริสเตียน วอล์ฟ⁷

⁶ไลบ์นิซมีทรรศนะว่า ธรรมชาติมีระเบียบเรียบร้อยกลมกลืนกันทุกอย่างตามลัทธิสุทรรศนนิยม (Optimism) เหมือนนาฬิกาซึ่งกลไกทุกส่วนเดินตามกฎเกณฑ์ของมัน “ธรรมชาติเป็นนาฬิกาของพระเจ้า (Nature is the clock of God)” ไลบ์นิซใช้วิธีพิชคณิตเพื่อแยกความเข้าใจออกเป็นหน่วยย่อยที่สุด สมมุติเป็น a b c d เรียกว่า monads of ideas จัดเป็นสกุลความคิดเหตุผลนิยม

⁷วอล์ฟมีทรรศนะว่า ธรรมชาติมีระเบียบเรียบร้อยและกลมกลืนกันทุกอย่าง โดยวางอยู่บนหลักการพื้นฐาน 2 หลักการ ได้แก่ หลักความไม่ขัดแย้ง (the principle of non-contradiction) “สิ่งที่เหมือนกันไม่สามารถปรากฏภาวะเป็นและไม่เป็น (it can not happen that the same thing is and is not)” และหลักเหตุผลเพียงพอ (the principle of sufficient reason) “ไม่มีสิ่งใดปรากฏได้ถ้าปราศจากเหตุผลที่เพียงพอว่าทำไมมัน

(Christian Wolff 1679-1754) จึงได้มีพระยศที่หันสนใจในคณิตศาสตร์เพื่อพิสูจน์เหตุผลปรัชญา จากนั้นจึงสนใจเรียนฟิสิกส์คำนวณของไอแซค นิวตัน (Isaac Newton 1642-1726) และได้ทำงานสอนด้านปรัชญาจริยะและอภิปรัชญาที่มหาวิทยาลัยเคอนิชส์เบิร์กแห่งนี้ ต่อมาคานท์ได้สอนวิชาคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ ตรรกศาสตร์ และเป็นหนึ่งในกลุ่มคนแรก ๆ ที่สอนวิชาภูมิศาสตร์

คานท์อ่านหนังสือปรัชญาของฝ่ายเหตุผลนิยม (Rationalism) และประจักษ์นิยม (Empiricism) อันเป็นกระแสสำคัญของขบวนการแสงสว่างทางปัญญา (Enlightenment movement) ฝ่ายเหตุผลนิยม เช่น วอลแตร์⁸ (Voltaire; François-Marie Arouet 1694-1778) และ เรเน เดการ์ต⁹ (Rene Descartes 1596-1650) เน้นการเข้าถึงความรู้ด้วยการคิดและการใช้ตรรกะ ในขณะที่ฝ่ายประจักษ์นิยมของเดวิด ฮิวม์¹⁰ (David Hume 1711-1776) เน้นความรู้จากประสบการณ์ที่ได้จากการสังเกต แต่ฮิวม์มองว่าความคิดเรื่องเหตุและผลเป็นเพียงนิสัยของจิต (habit of the mind) ที่เราสร้างขึ้นจากการสังเกตว่าปรากฏการณ์สองอย่างมักเกิดขึ้นพร้อมกันหรือหลังกัน แต่เราไม่มีหลักฐานที่แท้จริงว่าปรากฏการณ์หนึ่งก่อให้เกิดอีกปรากฏการณ์หนึ่ง จาก

จึงควรปรากฏแทนที่จะไม่ปรากฏ” (nothing exists without a sufficient reason for why it exists rather than does not exist) และวอลท์ใช้วิธีการคณิตศาสตร์แบบนิรนัยสาธิต (demonstrative-deductive) เพื่อแสดงว่ามีเหตุผล จัดเป็นสกุลความคิดเหตุผลนิยม

⁸ วอลแตร์ผลักดันความคิดเรื่องเสรีภาพและสิทธิมนุษยชน และมีความมีเหตุผลโดยสนับสนุนความคิดแบบวิทยาศาสตร์และการใช้เหตุผลในการอธิบายปรากฏการณ์ในธรรมชาติ แทนที่จะพึ่งพาความเชื่อทางศาสนาหรือไสยศาสตร์ เน้นว่าโลกควรถูกเข้าใจผ่านการสังเกต ทดลอง และใช้เหตุผล วอลแตร์เป็น Deist มองว่าพระเจ้าสร้างโลกและกฎธรรมชาติแล้วปล่อยให้ดำเนินไปตามกฎเหล่านั้น ความคิดสนับสนุนการผานระหว่างศาสนาและวิทยาศาสตร์

⁹ เดการ์ตเชื่อว่าความจริงสามารถค้นพบได้โดยใช้เหตุผลเพียงลำพัง ความคิดที่ชัดเจนและแตกฉาน (clear and distinct ideas) ซึ่งมาจากเหตุผลถือว่าเป็นแหล่งของความรู้ที่เชื่อถือได้ การยืนยันความสำคัญของเหตุผลนี้ช่วยสร้างแนวทางที่มีระบบสำหรับการศึกษาทางวิทยาศาสตร์

¹⁰ ฮิวม์มองว่าความรู้ทั้งหมดของมนุษย์มาจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sense experience) ความคิดแยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ความประทับใจ (impressions) การรับรู้โดยตรงจากประสาทสัมผัส เช่น การเห็น การได้ยิน หรือการรู้สึก และความคิด (ideas) การจดจำหรือสร้างภาพจากประสบการณ์ที่เคยมีมาก่อน และเชื่อว่ามนุษย์ไม่สามารถมีความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับโลกภายนอกได้อย่างสมบูรณ์ เพราะประสบการณ์ที่เราได้รับมีความจำกัดและขึ้นอยู่กับความรู้สึกของจิตใจ

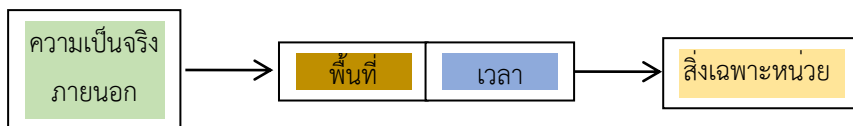
ช่องว่างระหว่างเหตุผลนิยมและประจักษ์นิยมนี้ คานท์จึงมองเห็นคุณค่าของเหตุผลที่จะตอบข้อสงสัยของฝ่ายวิมตินิยม¹¹ (Skepticism) ในด้านของความรู้อย่างต่าง ๆ

คานท์มีทรรศนะว่าแนวคิดของทั้งสองฝ่ายต่างก็ไม่ถูกต้องในการมอบหมายมาตรการความจริง (criterion of truth) ให้กับ**เกณฑ์เดียว** ฝ่ายเหตุผลนิยมใช้มาตรการความจริงบนหลักเหตุผล (reasoning) ในขณะที่ฝ่ายประจักษ์นิยมใช้มาตรการความจริงบนทฤษฎีของสัญชาตญาณ (theory of perception) คานท์เสนอว่ามีความรู้บางอย่างที่เกิดขึ้นได้เองในปัญญา เป็นอิสระจากประสบการณ์ เช่น การหยั่งรู้ (intuition) ซึ่งต่างไปจากความเป็นจริงวัตถุวิสัย (objective reality) ฐานคิดของคานท์มองว่า มนุษย์รู้ความจริงได้จากหลายแหล่ง ความรู้ของเราจึงเป็นความรู้เท่าที่ปรากฏแก่ปัญญาของเรา (phenomena) เราไม่สามารถจะรู้ได้ว่า**ความเป็นจริงภายนอก** (noumena) เป็นอย่างไร แต่เราแน่ใจว่าต้องมีความเป็นจริงเป็นวัตถุของความรู้ มิฉะนั้นความรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้

คานท์เรียกแนวคิดนี้ว่า ทฤษฎีโครงสร้างของปัญญา (theory of mind-structure) โดยมองว่า ปัญญา**มีสมรรถภาพ** (faculty) เมื่อรับรู้สิ่งภายนอกผ่านประสาทสัมผัส (sensation and perception) แล้วก็มากระทำการในสมอง ซึ่งเราไม่รู้ว่ามีสมรรถภาพของปัญญาของเรานี้บดบังความเป็นจริงภายนอกไปอย่างไร ก่อนที่จะแสดงเป็นความรู้สำเร็จรูปมาเสนอให้เราทราบ เปรียบเสมือนเราเห็นเครื่องคอมพิวเตอร์ เราต้องเข้าใจว่าก่อนที่คอมพิวเตอร์จะสำเร็จรูปขึ้นมาให้เราใช้ได้นั้นต้องมี**วัตถุดิบ** เช่น โลหะ ทองคำ พลาสติก เป็นต้น แล้ววัตถุดิบเหล่านั้นต้องผ่านกรรมวิธีซับซ้อนของโรงงาน**แปรรูป**จนจำวัตถุดิบไม่ได้ จากแท่งโลหะและพลาสติกก็กลายเป็นแผงวงจรต่าง ๆ ที่ประกอบกันจนเป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ ในการนี้มีสิ่งที่เรารู้แน่นอนก็คือ ต้องมีวัตถุดิบและมีการผ่านกรรมวิธีซับซ้อน จึงจะเกิดเป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ได้ ความรู้ของเราก็คงเช่นกัน เปรียบเทียบได้กับเครื่องคอมพิวเตอร์ วัตถุแห่งความรู้หรือความเป็นจริงภายนอกเป็นวัตถุดิบ และโครงสร้างหรือกลไกของปัญญาเป็นโรงงาน กลไกของปัญญาของเรามี 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกเรียกว่า **แบบบริสุทธิ์แห่งผัสสะ** (pure forms of sensation) ซึ่งมีอยู่ 2 ขั้นคือ พื้นที่ว่างและเวลา

¹¹ Skepticism มองว่าความเข้าใจของมนุษย์ต่อจิตใจและตัวตนของตัวเองนั้นมีข้อจำกัด ดังนั้น การยืนยันว่าเรามีเสรีภาพในการเลือกจึงอาจเป็นการมองโลกในแง่ดีเกินไป

(space-time) ความรู้ที่ได้ออกมาเป็นความรู้ทางผัสสะ รู้เป็นหน่วย ๆ เรียกว่า สิ่งเฉพาะหน่วย (particular thing) เช่น คน ๆ นี้ บ้านหลังนี้ รถคันนั้น ต้นไม้ต้นโน้น ดังภาพ 1.2

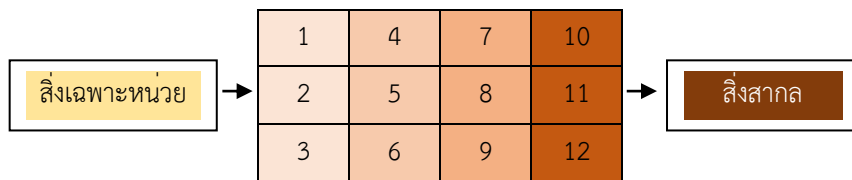
ภาพ 1.2 แบบบริสุทธิ์แห่งผัสสะ

กลไกขั้นตอนที่ 1 นี้พิจารณาว่า พื้นที่ว่าง ในฐานะพื้นที่ที่บรรจุอยู่ด้วยสิ่งปรากฏเชิงกายภาพ อันเป็น**สิ่งกินที่** (thing) มีรูปร่างและขนาด เป็นส่วนที่เรามีผัสสะได้เป็น 3 มิติ (กว้าง x ยาว x สูง) ในขณะเดียวกัน เราก็รู้สึกได้ถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งนั้นในด้านความเร็ว (velocity) และความนานของเวลา (duration) ซึ่งทำให้ปัญญาของเราแบ่งออกเป็น **3 กาล** (อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต) ซึ่งต่างก็เป็นเพียงการสร้างในปัญญาของเรา เพื่อปรับปรุงความเป็นจริงให้ปัญญาของเราได้เป็นหน่วย ๆ แต่ความเป็นจริงภายนอกเป็นหน่วย ๆ หรือไม่ มีขนาดและเวลาหรือไม่ เป็นเรื่องที่เราไม่สามารถจะรู้ได้ ถ้ามีก็น่าจะไม่เหมือนอย่างที่เรามีผัสสะ เพราะข้อมูลทางผัสสะของเราต้องผ่านกลไกและถูกแปรสภาพไปแล้ว ข้อมูลเหล่านั้นได้กลายเป็นความรู้เฉพาะหน่วยจากประสบการณ์ที่เราได้รับ (experiential knowledge)

หลังจากได้ข้อมูลของความรู้เฉพาะหน่วยแล้ว กลไกขั้นตอนที่ 2 ก็จะกระทำการเพื่อแปลงความรู้เฉพาะหน่วยให้กลายเป็นข้อมูลของความรู้สากล เรียกว่า **สิ่งสากล** (universal thing) โครงสร้างของกลไกขั้นตอนที่ 2 เรียกว่า **แบบบริสุทธิ์แห่งความเข้าใจ** (pure forms of understanding) โดยวางแผนคิดตามความสัมพันธ์เชิงตรรกะของอริสโตเติล (ปริมาณ คุณภาพ ความสัมพันธ์ และรูปแบบอนาคต) คานท์ได้แบ่งกระบวนการนี้เป็น 4 ชั้น ๆ ละ 3 ช่องรวมเป็น 12 ช่อง เรียกว่า **วิภาค 12** (12 categories) การผ่านของความรู้เฉพาะหน่วยนั้นจะต้องผ่านทีละชั้น แต่ละชั้นต้องเลือกผ่านเพียง 1 ช่องเท่านั้น เมื่อผ่านครบทั้ง 4 ชั้น จึงได้ความรู้สากล ดังภาพ 1.3

คานท์มีทรรศนะว่าทั้งความรู้เฉพาะหน่วยและความรู้สากลต่างก็เป็นความรู้เท่าที่ปรากฏแก่ปัญญาของเรา ความรู้สากลนั้นรวมกฎและสูตรต่าง ๆ ของคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ด้วย

ดังนั้น ความรู้คณิตศาสตร์และความรู้วิทยาศาสตร์ไม่สามารถให้ความจริงแก่เราได้ เพราะผ่านกรรมวิธีหรือกลไกตามโครงสร้างของปัญญาออกมาเป็นความรู้เท่าที่ปรากฏแก่ปัญญาของเรา

ภาพ 1.3 แบบบริสุทธิ์แห่งความเข้าใจ

แต่ทว่าก็เป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัว (speculative knowledge) เพราะมนุษย์ทุกคนมีโครงสร้างของปัญญาแบบเดียวกัน แต่ก็เป็นโครงสร้างของปัญญาเฉพาะในมนุษย์ของโลกนี้เท่านั้น ไม่ใช่โครงสร้างของปัญญาในสัตว์อื่นหรือชีวิตอื่น ความจริงและความเท็จในญาณปรัชญานั้นไม่ใช่เพียงการตัดสินว่าตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ เพราะถ้าตัดสินด้วยเกณฑ์นี้ ระบบโครงสร้างปัญญาใด ๆ ก็เท็จทุกระบบ เพราะล้วนผ่านกรรมวิธีของกลไกปัญญาทั้งสิ้น แต่มนุษย์สามารถตัดสินความจริงและความเท็จด้วยมาตรการว่า **ตรงกับโครงสร้างของปัญญาหรือไม่** เพราะฉะนั้น สัตว์อื่นหรือชีวิตอื่น เขาย่อมมีโครงสร้างของปัญญาต่างออกไป มาตรการตัดสินความจริงและความเท็จก็ต้องต่างกันออกไปด้วย นั่นคือ มีมาตรการตัดสินความจริงและความเท็จเป็นของตน และสามารถสรุปได้ว่า ไม่มีมาตรการตัดสินความจริงสากล

คานท์ได้กำหนดชื่อกลไกวิภาค 12 ไว้เป็นชื่อของขั้นทั้ง 4 ขั้น และชื่อของแต่ละช่อง ดังนี้

Quantity	Quality	Relation	Modality
1 Unity	4 Reality	7 Inherence & Subsistence	10 Possibility & Impossibility
2 plurality	5 Negation	8 Causality & Dependence	11 Existence & Non-existence
3 totality	6 Limitation	9 Community	12 Necessity & Contingency

ภาพ 1.4 วิภาค 12 ช่อง

คานท์มองว่า หมวดหมู่ตามแนวคิด วิภาค 12 เป็น**กรอบความคิด** (framework) ที่มีอยู่ในปัญญาคิดของมนุษย์ตั้งแต่เกิด ไม่ได้มาจากประสบการณ์ แต่เป็นกรอบในจิตใจของมนุษย์ที่ใช้ในการตีความประสบการณ์ โดยทำหน้าที่จัดระเบียบข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ทางผัสสะและเชื่อมโยงข้อมูลเหล่านี้ (a posteriori) กับสิ่งที่จิตมีอยู่แต่แรก (a priori) เพื่อสร้างความเข้าใจและความรู้เกี่ยวกับโลก ดังนั้น มนุษย์ไม่ได้รับรู้โลกอย่างที่มีนเป็น**ในตัวเอง** (thing-in-itself) แต่รับรู้ผ่านการประมวลผลในปัญญาตามหมวดหมู่เหล่านี้ โลกที่มนุษย์รับรู้ผ่านประสาทสัมผัสจะถูกจัดระเบียบโดย ปัญญาทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ และมนุษย์จะเข้าใจโลกในแบบที่จิตของมนุษย์สามารถประมวลผลได้

ขั้นที่ 1 กลไกปัญญาในขั้น**ปริมาณ** (quantity) เกี่ยวข้องกับการรับรู้จำนวนและขอบเขตประกอบด้วย

Quantity
1 Unity
2 plurality
3 totality

1. ความเป็นหนึ่งเดียวกัน (unity) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญาว่าสิ่งนั้นเป็นการรับรู้ถึง**สิ่งเดียว** กลไกของปัญญาทำการเข้าใจข้อมูลเป็นแต่ละสิ่ง แต่ละเหตุการณ์ แต่ละชีวิต แต่ละวัตถุ แต่ละบุคคล หรือแต่ละสภาวะการณ์มีลักษณะเฉพาะเจาะจงที่ปรากฏอย่างไร ซึ่งอาจมีสิ่ง เหตุการณ์ ชีวิต วัตถุ บุคคล หรือสถานการณ์อื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกัน แต่ก็จะไม่เหมือนกัน
2. ความหลากหลาย (plurality) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญาว่าสิ่งนั้นเป็นการรับรู้ถึง**สิ่งหลายสิ่ง** กลไกของปัญญาที่จะทำการเข้าใจว่า มีสาระที่แตกต่างกันมากมายในธรรมชาติที่ประกอบขึ้นเป็นความเป็นจริงของสิ่งนั้น
3. การรวมกัน (totality) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญาว่าสิ่งนั้นเป็นการรับรู้ถึง**การรวม**สิ่งหลายสิ่งเข้าด้วยกัน กลไกของปัญญาจะทำการเข้าใจถึงส่วนประกอบทั้งหมดของสิ่งนั้นในระดับสารัตถะที่สามารถอธิบายได้โดยการระบุลักษณะ

คุณสมบัติ กฎ สถานะที่เป็นไปได้ การดำเนินการที่เป็นไปได้ การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปได้ ฯลฯ

ขั้นที่ 2 กลไกปัญญาในขั้น**คุณภาพ** (quality) เกี่ยวข้องกับลักษณะและความมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ประกอบด้วย

Quality
4 Reality
5 Negation
6 Limitation

4. ความเป็นจริง (reality) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญาว่าสิ่งนั้นเป็นการมีอยู่หรือการรับรู้ถึงสิ่งที่เป็นจริง กลไกของปัญญาจะทำการเข้าใจถึงผลรวมของ**ทั้งหมดที่เป็นจริงหรือมีอยู่ในระบบ**
5. การปฏิเสธ (negation) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญาว่าสิ่งนั้นเป็นการไม่มีอยู่หรือการรับรู้**สิ่งที่ขาดหาย** กลไกของปัญญาจะทำการตีความโดยการหยั่งรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นจริงเมื่ออีกสิ่งเป็นเท็จ และสิ่งนั้นเป็นเท็จเมื่ออีกสิ่งเป็นจริง นั่นคือ เข้าใจได้ว่าสิ่งที่เราสามารถพูดได้ว่า เรารู้อะไรเกี่ยวกับความเป็นจริง ย่อมเป็นว่าเราไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเรื่องนั้น
6. ความจำกัด (limitation) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญาโดยการกำหนดขอบเขตของสิ่งต่าง ๆ กลไกของปัญญาจะทำการเข้าใจว่ายังมีสิ่งต่าง ๆ หรือวัตถุที่**มีอยู่นอกเหนือจากการสังเกตและประสบการณ์ของมนุษย์**

ขั้นที่ 3 กลไกปัญญาในขั้น**ความสัมพันธ์** (relation) เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ประกอบด้วย

Relation
7 Inherence & Subsistence
8 Causality & Dependence
9 Community

7. ความเป็นเนื้อแท้ (inherence and subsistence) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญว่าสิ่งนั้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เป็นแก่นแท้และคุณสมบัติของสิ่งนั้น กลไกของปัญญาจะทำการเข้าใจว่าคุณสมบัติของสิ่งหรือการที่สิ่งนั้นดำรงอยู่ได้ล้วนมาจากความสัมพันธ์ของแต่ละส่วนขององค์ประกอบของสิ่งนั้น
8. ความเป็นสาเหตุ (causality and dependence) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญว่าสิ่งนั้นเป็นความสัมพันธ์เชิงเหตุผล กลไกของปัญญาจะทำการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลที่เกิดขึ้น
9. การพึ่งพาอาศัยกัน (community) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญว่าสิ่งนั้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีการแลกเปลี่ยนหรือพึ่งพากัน กลไกของปัญญาจะทำการเข้าใจความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายต่าง ๆ ในลักษณะการแลกเปลี่ยนกัน การพึ่งพาซึ่งกันและกัน

ขั้นที่ 4 กลไกปัญญาในชั้นความเป็นไปได้ (modality) เกี่ยวข้องกับความเป็นไปได้และการมีอยู่ประกอบด้วย

Modality
10 Possibility & Impossibility
11 Existence & Non-existence
12 Necessity & Contingency

10. ความเป็นไปได้ (possibility and impossibility) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญว่าสิ่งนั้นเป็นการที่บางสิ่งสามารถเกิดขึ้นได้ กลไกของปัญญาจะทำการเข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ มีศักยภาพที่จะเป็นหรือไม่เป็นอะไรในอนาคต
11. ความมีอยู่ (existence and non-existence) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญว่าสิ่งนั้นเป็นการปรากฏอยู่จริงของสิ่งนั้น กลไกของปัญญาจะทำการเข้าใจว่าสิ่งทั้งหลายต่าง ๆ สามารถมีหรือไม่มีอันตรกิริยากับความเป็นจริงทางกายภาพหรือความเป็นจริงทางความคิดได้

12. ความจำเป็น (necessity and contingency) เป็นส่วนของการแปลงข้อมูลเฉพาะหน่วยที่เข้าสู่ปัญญาว่าสิ่งนั้นเป็นการที่บางสิ่งจำเป็นต้องเกิดขึ้น กลไกของปัญญาจะทำการเข้าใจว่าสิ่งทั้งหลายต่าง ก็มีความจำเป็นเนื่องจากโลกไม่อาจเป็นไปได้ในลักษณะอื่น

Quantity	Quality	Relation	Modality
1 Unity	4 Reality	7 Inherence & Subsistence	10 Possibility & Impossibility
2 plurality	5 Negation	8 Causality & Dependence	11 Existence & Non-existence
3 totality	6 Limitation	9 Community	12 Necessity & Contingency

ตัวอย่างเช่น ถ้าข้อมูลเฉพาะหน่วย (ประสบการณ์) ผ่านช่องที่ 3 เราจะเข้าใจถึงความสม่ำเสมอในธรรมชาติ นั่นคือ มองว่าเป็นกฎสากล ถ้าผ่านช่องที่ 4 เราจะเข้าใจถึงความเป็นจริงในภาพรวม ถ้าผ่านช่องที่ 8 เราจะเข้าใจว่าสิ่ง ๆ นั้นเป็นสาเหตุ เป็นผลต่อกัน และถ้าผ่านช่องที่ 12 ก็จะทำให้เห็นว่า เป็นตรรกะ เป็นเหตุเป็นผล จากแนวคิดเช่นนี้ สำหรับคานท์แล้ว ความสม่ำเสมอในธรรมชาติก็ดี กฎการเป็นสาเหตุก็ดี และเหตุผลก็ดี มิได้มีจริงในความเป็นจริงภายนอก แต่มีความแน่นอนในโครงสร้างของปัญญาของมนุษย์ทุกคนในโลกนี้

มาตรการตัดสินความจริงของคานท์ตามทฤษฎีโครงสร้างของปัญญาจึงอยู่ระหว่างลัทธิประจักษ์นิยมของฮิวม์ และลัทธิเหตุผลนิยมของวอลแตร์และเดการ์ต นั่นคือ ปัญญาของมนุษย์มีสมรรถภาพ 2 อย่างคือ

1. **เหตุผลบริสุทธิ์** (pure reason) สำหรับรับรู้คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ โดยรู้ผ่านโครงสร้างของปัญญา มาตรการสำหรับเนื้อหาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ให้ใช้เกณฑ์ตรงกันของโครงสร้างของปัญญาซึ่งเหมือนกันในมนุษย์ทุกคน แม้จะรู้ว่าไม่ให้ความรู้ถึงขั้นความเป็นจริง แต่ถ้ารู้ได้ก็น่าจะค้นคว้าให้รู้เพื่อตอบสนองสัญชาตญาณมักรู้ของมนุษย์ แต่เมื่อรู้แล้วก็ได้แล้วก็ควรตัดใจไม่ควรกังวลใจต่อไปให้เสียเวลา

2. **เหตุผลปฏิบัติ** (practical reason) สำหรับรู้ศีลธรรมและศาสนา ไม่มีกลไก แต่เข้าสัมผัสกับความเป็นจริงโดยตรง เป็นความรู้แบบการหยั่งรู้ (อชัญตติกญาณ; intuition) คือ เห็นแจ้งในกฎศีลธรรมและสิ่งเหนือธรรมชาติโดยตรง ใครเห็นแจ้งเรื่องใดก็รู้แต่เพียงว่าต้องปฏิบัติอะไร

(duty to be done) โดยไม่ให้เหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นเหมือนคำสั่งให้เราต้องปฏิบัติ หากไม่ปฏิบัติก็จะรู้สึกผิดในใจ (Category Imperative) มนุษย์เราเห็นแจ้งในเรื่องนี้ไม่เท่ากันใครเห็นแจ้งได้แค่ไหนก็รู้ความเป็นจริงเพียงแค่นั้น นอกเหนือไปจากนั้น ถ้าอยากรู้จักให้รับฟังผู้ที่รู้แจ้งเหนือตนขึ้นไป

โดยสรุป คานท์มองว่าการคิดเกี่ยวกับอภิปรัชญาทำให้คนเสียเวลาเพราะอย่างไรมนุษย์ก็ไม่อาจเข้าถึงความเป็นจริงได้ นักปรัชญาควรมุ่งหน้าค้นคว้าเรื่องกลไกของปัญญา และให้นักคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ค้นคว้ากฎเกณฑ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพโดยไม่ต้องกังวลถึงเรื่องความเป็นจริงอีกต่อไป กระแสคิดของคานท์นำไปสู่การปรับแนวคิดทางญาณปรัชญา โดยเห็นว่า วิทยาศาสตร์และวิธีการวิทยาศาสตร์เป็นเพียงเหตุผลอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่ให้ความจริงสัมบูรณ์ (absolute truth) ความจริงที่มนุษย์รู้เป็นเพียง**ความจริงสัมพัทธ์** (relative truth) ตามโครงสร้างของปัญญาทำให้เกิดคำถามถึงสาระของความจริงของความรู้ อันได้แก่ ข้อเท็จจริง ข้อมูล ข่าวสาร ในสาขาวิชาการด้านต่าง ๆ และเป็นรากฐานความคิดปรัชญาหลังนวยุคทั้งฝ่ายสุดซ้ายและสายกลาง

ความรู้สัมบูรณ์ของเฮเกล

ภาพ 1.5 Wilhelm Friedrich Hegel in modern world background

ที่มา : ภาพโดย ChatGPT

วิลเฮล์ม ฟรีดริช เฮเกิล (Wilhelm Friedrich Hegel 1770-1831) นักปรัชญาชาวเยอรมัน เกิดในครอบครัวเลขานุการสำนักจัดเก็บรายได้ของ คาร์ล ยูเจน ดยุกแห่งเวือร์ทเทมเบิร์ก (Karl Eugen, Duke of Württemberg) เมืองสตตุทการ์ต เขาได้ศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยที่มหาวิทยาลัยทือบิงเงิน (University of Tübingen) และได้เป็นเพื่อนร่วมห้องและเป็นเพื่อนสนิทของฟรีดริช โฮลเดอร์ลิน¹² (Friedrich Hölderlin 1770-1843) และ ฟรีดริช วิลเฮล์ม โยเซฟ เชลลิง¹³ (Friedrich Wilhelm Joseph Schelling 1775-1854) หลังจากเรียนจบในสาขาเทววิทยา เฮเกิลก็ได้ไปเป็นครูสอนพิเศษให้กับครอบครัวนักการเมืองที่เมืองเบิร์นและย้ายไปเป็นครูสอนพิเศษให้กับครอบครัวนักธุรกิจค้าไวน์ที่แฟรงก์เฟิร์ตตามคำแนะนำของโฮลเดอร์ลิน ระหว่างนี้ได้เขียนหนังสือหลายเล่ม

ต่อมาเชลลิงได้แนะนำให้เฮเกิลมาทำงานเป็นอาจารย์พิเศษโดยไม่รับเงินเดือนที่มหาวิทยาลัยเยนา (University of Jena) ได้สอนวิชาตรรกะและอภิปรัชญา ต่อมาจึงได้เป็นอาจารย์ประจำ และได้เขียนหนังสือ *The Phenomenology of Spirit* (1807) ในระหว่างนั้นเกิดสงครามปรัสเซีย และจักรพรรดินโปเลียนได้เดินทัพผ่านเมืองเยนา (1806) ซึ่งเฮเกิลก็ได้เผ่าดูและเกิดแนวคิดเรื่องจิตกับโลก (the World-Soul) ซึ่งได้ทำให้เฮเกิลเน้นการวิวัฒนาการจากผัสสะ-สัญชาตญาณ (sense-perception) ไปสู่ความรู้สัมบูรณ์ (absolute knowledge)

หลังสงครามเฮเกิลได้ย้ายเมืองเพื่อหางานใหม่ และได้เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนในเมืองนูเรมเบิร์กและได้สอนเนื้อหาของปรากฏการณ์วิทยาของจิตในวิชาบทนำของความรู้สากลที่สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ หลังจากนั้นได้รับข้อเสนอให้ไปเป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เฮเกิลได้เลือกไปสอนที่มหาวิทยาลัยไฮเดลเบิร์ก (University of Heidelberg) หลังจากนั้นได้เป็นหัวหน้าสาขาปรัชญาที่มหาวิทยาลัยเบอร์ลิน (University of Berlin) แทนอดีตหัวหน้าสาขาคือ

¹²โฮลเดอร์ลินเป็นนักกวีโรแมนติกสายเยอรมัน (German Romanticism) และเป็นนักปรัชญากลุ่มจิตนิยมสายเยอรมัน (German Idealism) เสนอว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและต้องกลับมาค้นหาความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกับธรรมชาติอีกครั้ง ความห่างเหินจากธรรมชาติเป็นสาเหตุของปัญหาในสังคมและจิตวิญญาณมนุษย์

¹³เชลลิงเป็นนักปรัชญาในกลุ่มจิตนิยมสายเยอรมัน (German Idealism) เสนอแนวคิดที่ว่า ธรรมชาติคือ จิตที่มองเห็นได้ และจิตคือ ธรรมชาติที่มองไม่เห็น (Nature is visible spirit, spirit is invisible nature) แต่ธรรมชาติเป็นจิตวิญญาณในรูปแบบที่ยังไม่ตื่น ในขณะที่จิตวิญญาณเป็นธรรมชาติที่ตื่นขึ้นมาแล้ว

โยฮาน กอทท์ลิบ ฟิกเท¹⁴ (Johann Gottlieb Fichte 1762-1814) เฮเกลได้สอนสุนทรียศาสตร์ ปรัชญาศาสนา ปรัชญาประวัติศาสตร์ และประวัติปรัชญาซึ่งทำให้เฮเกลมีชื่อเสียงและมีผู้มาเข้าฟัง การบรรยายของเขาจากทั่วประเทศเยอรมนีและประเทศใกล้เคียง

แนวคิดจิตนิยม (Idealism) ของเฮเกลเน้นว่า ความเป็นจริงจะต้องมีลักษณะสมบูรณ์ เรียกว่า จิตสมบูรณ์ (absolute spirit) จิตสมบูรณ์คือ ตัวตนสมบูรณ์ ครอบคลุมสรรพสิ่ง และเป็นสิ่งตรงข้ามกับโลกความเป็นจริงที่มนุษย์เห็นอยู่โดยทั่วไปหรือสัมผัสได้ มนุษย์เข้าใจความเป็นจริงนี้ได้ด้วยการหยั่งรู้ (intuition) ซึ่งจะทำให้เห็นว่า ความเป็นจริงมีแต่จิตหนึ่งเดียว จิตที่มีสำนึก (consciousness) รู้ตัวว่า **ตนยังไม่สมบูรณ์เต็มที่ ยังอาจจะก้าวหน้าได้**

จิตเป็นสิ่งที่อยู่ภายในและอยู่สำหรับตัวมันเอง (in and for itself) เป็นเหตุผลในตัวเอง (being-for-self) สิ่งที่อยู่ภายในจิตคือ **ความรู้และประวัติศาสตร์โลก** โดยจิตพร้อมเสมอที่จะ เปลี่ยนผ่านในตัวเองและเพื่อตัวมันเอง ไปยังระดับที่สูงขึ้นอีกต่อไป (next higher stage) เมื่อทุกอย่างพัฒนาถึงขีดสุดแล้วจะเกิดเป็นจิตสากล (universal spirit)

เพื่อที่จะก้าวหน้า ก็ต้องชนะอุปสรรค จิตจึงแสดงตัวออกเป็นสสารเพื่อเป็นอุปสรรค ทำให้เกิดมีหมอกเพลิง (nebula) ขึ้นในท้องฟ้า หมอกเพลิงจะดีขึ้นเพื่อก้าวหน้าเรื่อยมา จนเป็น ดวงดาว ดวงอาทิตย์และโลก ส่วนโลกก็ดีขึ้นเพื่อความก้าวหน้าจนมีชีวิตเกิดขึ้นบนผิวโลก ชีวิตก้าวหน้าจากพืชมาเป็นสัตว์ จากสัตว์เป็นมนุษย์ มนุษย์ดีขึ้นก้าวหน้าจนมีชนฉลาด เป็นนักปรัชญา โดยสำนึกได้ว่ามนุษย์ก็คือ จิตที่แสดงตัวออกมาเป็นสสารเพื่อความก้าวหน้าของตัวเอง ความก้าวหน้าของจิต (spirit/mind) จึงเกิดอยู่บนการชนะอุปสรรค นั่นคือ **ชนะความขัดแย้งเพื่อความก้าวหน้า** (progress) เรียกกระบวนการพัฒนาของจิตนี้ว่า กระบวนการวิภาษ (dialectics) และกระบวนการนี้ได้แสดงตัวตนออกในรูปของประวัติศาสตร์ของมนุษยชาตินั่นเอง

¹⁴ ฟิกเทเสนอว่า ตัวตน (I หรือ Ego) เป็นศูนย์กลางของการดำรงอยู่และการรับรู้ ประสบการณ์ทุกอย่างจะต้อง เป็นกระบวนการที่ผู้รู้ตระหนักถึงสิ่งที่ถูกรู้ ผู้รู้ในฐานะที่เป็นปัญญาสร้างโลกภายนอก (non-I หรือ not-I) เพื่อให้ตัวเองสามารถรับรู้และดำรงอยู่ได้ และเป็นวัตถุของความรู้ในฐานะที่เป็นสมลักษณ์ (representation) ที่สร้างความเข้าใจในเรื่องนั้นผ่านกระบวนการภายในของตัวตน

แนวคิดพัฒนาการด้วยกระบวนการวิภาษ (dialectics) หมายถึง การดำเนินการอภิปรายหรือแลกเปลี่ยนเหตุผล ซึ่งเป็นกระบวนการทางความคิดที่นำไปสู่การตระหนักรู้อย่างแจ่มแจ้งถึงข้อจำกัดของเหตุผล การเคลื่อนไหวทางความคิดในลักษณะนี้ดำเนินไปใน 2 รูปแบบ คือ 1) เพื่อปฏิเสธหรือวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดอื่นโดยเป็นวิธีการเชิงปฏิเสธและหักล้าง และ 2) เพื่อแสดงจุดยืนทางความคิดของผู้เสนอโดยพยายามหาบทสรุปหรือเป้าหมายที่เป็นความจริงสูงสุด

ภาพ 1.6 the dynamic process of Hegel's dialectics

ที่มา : ภาพโดย ChatGPT

แนวคิดพัฒนาการจึงเน้นว่า ทุกสิ่งดำเนินการไปบนหลักการของวิภาษวิธี นั่นคือ จิตหรือตัวตนสมบูรณ์นี้แสดงออกในรูปของความเป็น 2 ด้านคือ ด้านสนับสนุนและด้านปฏิเสธ ทุกสิ่งจึงมีความขัดกันอยู่เป็นปกติ ฝ่ายหนึ่งเป็นบทเสนอ (thesis) กับอีกฝ่ายที่เป็นบทแย้ง (antithesis) การปะทะกันระหว่าง 2 ฝ่ายจะนำไปสู่บทสรุปที่ใหม่หรือต่างออกไป (synthesis) บทสรุปของสองสิ่งที่ขัดกันกันนี้ไม่ได้ทำลายสถานะเดิมของทั้งสองสิ่ง แต่ยังคงรักษาสถานะบางส่วนขององค์ประกอบเดิมไว้ และยกระดับไปอยู่ในสถานะใหม่ (Aufheben: to lift up) บทสรุปก็จะกลายเป็นบทเสนอใหม่ ก่อให้เกิดบทแย้งใหม่ และนำมาสู่บทสรุปที่ใหม่ยิ่งขึ้น ความขัดกันนี้จะเกิดไปเรื่อย ๆ จนสิ้นสุดกระบวนการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความเป็นจิตสมบูรณ์อันแท้จริง

เฮเกลเชื่อว่า จิตจะแสดงออกอย่างเข้มข้นเป็นครั้งคราวในคนใดคนหนึ่ง คนนั้นจะเป็นผู้นำผลักดันให้อารยธรรมของมนุษย์ก้าวหน้าอย่างยั่งยืนยวด เช่น วีรบุรุษ (historical hero) ทั้งจากการที่วีรบุรุษผู้นั้นได้ลงมือสร้างประวัติศาสตร์ และแม้ว่าจะไม่รู้อย่างแจ่มชัดว่าประวัติศาสตร์ที่เขาสร้าง

นั้นหน้าตาเป็นเช่นไรก็ตาม เช่น นโปเลียน ก็เป็นรูปธรรมสำคัญของจิต โดยจิตเช่นนี้หมายถึง การที่ปัจเจกแต่ละคนไม่ได้เป็นหน่วยแยกขาดออกจากกัน หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของส่วนที่ใหญ่กว่า เรียกว่า จิตแห่งยุคสมัย (Zeitgeist) เป็นพลังที่รองรับอยู่ข้างใต้ หรือไม่ก็เป็นพลังงานทางประวัติศาสตร์ที่กระตุ้นให้ขับเคลื่อนไปข้างหน้า พลังที่ผลักดันประวัติศาสตร์คือ เหตุผล แต่อารมณ์ที่ดูเหมือนเป็นสิ่งที่ไร้เหตุผลก็มีอิทธิพลต่อการใช้เหตุผลของมนุษย์ เพียงแต่มนุษย์จะไม่สามารถใช้อารมณ์ตัดสินทุกสิ่ง เพราะเหตุผลคอยควบคุมอารมณ์เอาไว้เช่นกัน

ประวัติศาสตร์ของมนุษย์เกิดเพราะความขัดกันของจิต (mind) ที่อยู่ภายใน ไม่ใช่ธรรมชาติภายนอก ความรู้สมบูรณ์ (จิต) ไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากปราศจากสติสำนึกในตนเอง (self-consciousness) ที่จะจดจำสติสำนึกในตนเองอื่น ความเป็นจริงทั้งหมดล้วนปรากฏแก่สติสำนึกในทันที ผ่านการพัฒนาสามขั้นตอน ได้แก่

1. ความปรารถนา (desire) สติสำนึกจะมุ่งไปที่สิ่งอื่นที่ไม่ใช่ตัวเองจึงมีสำนึกในการแยกแยะ (self-awareness) ระหว่างตัวเราและสิ่งอื่น
2. นาย-ทาส (master-slave) สติสำนึกจะมุ่งไปที่สิ่งอื่นที่ไม่เท่ากันกับตัวมัน เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการพึ่งพากันในมนุษย์
3. จิตสำนึกสากล (universal self-conscious) เป็นสำนึกที่รับรู้ตัวเองว่าอยู่ในอีกจิตสำนึกหนึ่ง

จิตจึงมีผลต่อการกระทำ โดยการกระทำนั้น เกิดขึ้นตามหลักตรรกะหรือหลักเหตุผล ดังนั้นโลกจึงก้าวไปข้างหน้าด้วยการกระทำอันมีผลมาจากจิตหรือความคิด ความขัดแย้งใด ๆ จึงเป็นความขัดแย้งในเรื่องของความคิด ทุก ๆ ความขัดแย้งส่งผลให้เกิดความก้าวหน้า ทั้งเชิงคุณภาพและเหตุผล

แนวคิดของเฮเกลมุ่งเน้นถึงการเข้าใจแนวคิดของความสมบูรณ์ อันเป็นพื้นฐานสู่ความเป็นจริง การสนใจเรื่องความรู้จะต้องมองย้อนไปยังกระบวนการศน์โบราณผ่านประวัติศาสตร์ยุคกรีก-โรมัน ซึ่งเป็นก้าวแรกของความรู้ ในขณะที่กระบวนการศน์นวยุคกลับมีพลังที่มุ่งไปข้างหน้าโดยพร้อมที่จะละทิ้งการรู้ในอดีตเพื่อให้แสวงหามุมมองต่อโลกด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์เท่านั้น และเสนอมูลบทว่า ระเบียบความเป็นจริงกับระเบียบความคิดเป็นอันเดียวกัน วางอยู่บนพื้นฐานที่จำแนกได้เป็น 3 ประการ (basic triad) ได้แก่ สิ่งเป็นอยู่ (Being) ความเปล่า (nothingness) และ

ความจะเป็น (becoming) ความเป็นจริงนี้เป็น**ความเข้าใจรวบยอดของจิต** เป็นทรงคนะที่มองดูโลกอย่างรวม ๆ เท่าที่ปรากฏเห็นว่ามีคุณภาพ ปริมาณและวัดได้ นั่นคือ อย่างน้อยบางส่วนของความรู้สึกในประสบการณ์ เพียงแค่ให้จิตเข้าใจมันโดยตรงโดยไม่ต้องไกล่เกลี่ยแนวคิด ไม่มีความเข้าใจโดยตรงหรือความรู้ที่ไม่ใช้สื่อกลาง ความรู้ทั้งหลายที่คิดว่าเป็นความจริงและความเป็นจริงล้วนแต่ตรงกับระบบเครือข่ายตรรกะ ดังนั้นจึงเป็นระบบเครือข่ายตรรกะนั้นเองที่แสดงตัวออกไปภายนอกความคิด

หากแต่ประจักษ์นิยมและเหตุผลนิยมต่างก็มีข้อเชื่อ**ว่าความรู้มีความสัมพันธ์แบบสมนัย (correspondence)** คือ มีความสอดคล้องกันระหว่างความเชื่อและความเป็นจริง เฮเกลมองว่าแต่ละการค้นหาความสัมพันธ์แบบสมนัยต้องจบลงด้วยความเชื่อว่า **มีความสัมพันธ์แบบสมนัยอยู่จริง** ซึ่งก็ไม่มีใครก้าวไปเกินกว่าความเชื่อนี้ ในทางตรงกันข้าม ก็เป็นไปได้ที่จะเปรียบเทียบความเชื่อกับความเป็นจริง เพราะประสบการณ์ต่อความเป็นจริงมักจะต้องมีตัวกลาง (medium) เป็นความเชื่อ ไม่มีใครสามารถอยู่ห่างจากความเชื่อเหล่านี้

วิชาวิธีแบบเฮเกล (Hegelian dialectics) มองว่าจิตไม่ใช่เพียงแค่สิ่งนามธรรม แต่ยังเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมอีกด้วย สิ่งเป็นอยู่และความคิดนั้นเหมือนกัน เพราะจิตไม่ได้มีอยู่แค่ในระดับความคิดเท่านั้น แต่ยังดำรงอยู่ในโลกระดับสิ่งปรากฏ (existence) ตามนัยนี้ สิ่งที่อยู่ภายในเป็นวัตถุที่อยู่ภายนอกด้วยในเวลาเดียวกัน

ระบบญาณปรัชญาของเฮเกลเป็นการแก้ปัญหาของคานท์ (Kantian problem) ที่ไม่สามารถบรรลุความจริงสมบูรณ์ได้ เพราะมีปัญหาเรื่องตัวกลาง¹⁵ ข้อเสนอของเฮเกลทำให้มนุษย์เข้าถึงความเป็นจริงและเป็นหนึ่งเดียวกับความเป็นจริง นั่นคือ ไม่มีสิ่งใดอยู่เหนือตัวมันเอง (nothing beyond itself) ความเป็นจริงจึงสามารถรับรู้ได้โดยตรงและรู้ได้ด้วยตัวเองผ่านจิต จิตรู้ว่า**จิตถูกก่อรูปจากตัวเอง** จิตจึงเป็นความรู้สมบูรณ์นั่นเอง

¹⁵ คานท์มีแนวคิดตัวกลาง (medium) โดยมองว่า มนุษย์เข้าถึงความจริงได้ด้วยความรู้ ความรู้จึงเป็นตัวกลางในการเข้าใจความเป็นจริง (being-thing) ซึ่งตัวความรู้เองก็ไม่ใช่ความเป็นจริงนั้น เมื่อจะอธิบายความเป็นจริงในตนเอง (thing-in-itself) คำอธิบายก็ต้องอธิบายผ่านความรู้หรือตัวกลางซึ่งย่อมจะบิดเบือนและสร้างความเข้าใจผิดต่อความเป็นจริงนั้นไป

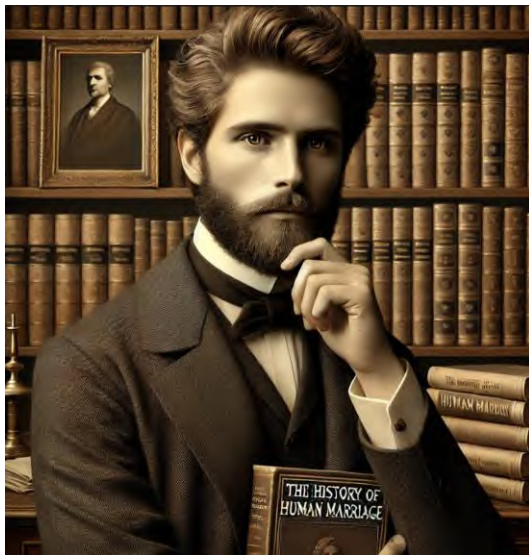
เมื่อศึกษาปรัชญาประวัติศาสตร์ จะพบว่าประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติมิใช่อะไรอื่น นอกเสียจากประวัติศาสตร์ของความคิด ความคิดในการไล่ตามสำนักแห่งเสรีภาพ (freedom) เพราะประวัติศาสตร์เป็นเรื่องพัฒนาการของจิต กล่าวคือ เสรีภาพจะเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่จะนำพาให้จิตหลุดออกจากกรงขังแห่งข้อจำกัด ไปสู่การบรรลุจิตสมบูรณ์ในท้ายที่สุด กระนั้น สังคมที่มีเหตุผล (rational community) ที่เกิดจากการที่มนุษย์รวมตัวกันในชุมชน (society) และสร้างระบบค่านิยม วัฒนธรรม และกฎหมายตามแนวคิดของเฮเกิลนั้น ยังจะต้องมีผู้ถืออำนาจในการตัดสินใจขั้นสุดท้าย (ultimate decision) ผ่านการใช้เหตุผลอย่างเสรี เสรีภาพไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ในเรื่องการเมือง แต่เสรีภาพคือ การเลือกได้อย่างเสรีในทุก ๆ เรื่อง โดยปราศจากการบังคับ ไม่ว่าจะจากผู้อื่น ธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่งการเลือกนี้จะต้องเป็นไปอย่างสมเหตุสมผลตามหลักสากล จิตที่จะเลือกได้อย่างเสรีนี้ เป็นพัฒนาระดับสูงของจิตที่เชื่อมโยงกับปรัชญา ศิลปะ และศาสนา

แนวคิดวิภาษวิธีของนายกับทาส (Master-slave dialectics) ในหนังสือปรากฏการณ์วิทยาของจิตของเฮเกิลเป็นสาระสำคัญของฝ่ายจิตนิยม เน้นสติสำนึกที่เป็นอิสระ (independent self-consciousness) และสติสำนึกที่ไม่เป็นอิสระ (dependent self-consciousness) ซึ่งจะขัดแย้งกันในเรื่องของชีวิต (life) และความอยาก (desire) เกี่ยวกับสิ่งอื่น ๆ ซึ่งถูกอธิบายในฐานะจิตสำนึกเสรีตามแนวคิดสโตอิก¹⁶ และวิมตินิยม รวมถึงสำนึกการไม่มีความสุข ซึ่งจิตจะต้องยกขึ้นเพื่อที่จะเข้าถึงความรู้สมบูรณ์ แนวคิดนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดของปัญญาชนฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 20 โดยความคิดและวิธีการของเฮเกิลได้สร้างกรอบพื้นฐานสำหรับนักปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) โดยเฉพาะในแง่ของการวิเคราะห์ธรรมชาติของมนุษย์และเสรีภาพส่วนบุคคล ตัวอย่างเช่น การพัฒนาและความขัดแย้งในกระบวนการแห่งความคิดและประวัติศาสตร์ แนวคิดนี้ส่งผลต่อการมองมนุษย์และประสบการณ์ชีวิตว่าเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในงานของซอร์เรน เคียร์เคอการ์ด (Søren Kierkegaard) ซึ่งเน้นความขัดแย้งและความตึงเครียดในชีวิตมนุษย์โดยเฉพาะในด้านศาสนาและจริยธรรม ในเรื่องเสรีภาพก็เป็นแกนคิดสำคัญของของลัทธิอัตถิภาวนิยมที่เชื่อว่าเสรีภาพเป็นสาร์ตัสของความเป็นมนุษย์ โดย

¹⁶ Stocism มีแนวคิดเน้นความสงบของจิตใจ การใช้เหตุผล และการยอมรับธรรมชาติของชีวิต โดยมีหลักการว่าเราสามารถควบคุมได้เพียงความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตัวเอง ส่วนสิ่งอื่น เช่น สภาพอากาศ ความคิดเห็นของคนอื่น หรือเหตุการณ์ภายนอก เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือการควบคุม ความทุกข์ไม่ได้มาจากเหตุการณ์ภายนอก แต่มาจากวิธีที่เราตีความหรือปฏิบัติต่อเหตุการณ์นั้น

เฮเกลมองว่ามนุษย์มีเสรีภาพที่แท้จริงเมื่อเข้าใจความจำเป็นในโครงสร้างของโลก ฌอง-ปอล ซาร์ท (Jean-Paul Sartre) ได้ตีความใหม่ว่า เสรีภาพของมนุษย์คือ ความสามารถในการเลือกและกำหนดชีวิตของตนเอง แม้ว่าจะอยู่ในเงื่อนไขของสถานการณ์ที่จำกัด เป็นต้น

จริยธรรมเชิงสัมพัทธ์ของเวสเตอร์มาร์ค

ภาพ 1.7 Edvard Westermarck

ที่มา : ภาพโดย ChatGPT

เอ็ดเวิร์ด เวสเตอร์มาร์ค (Edvard Westermarck 1862-1939) นักปรัชญาชาวฟินแลนด์ เกิดในครอบครัวเจ้าหน้าที่การเงินของมหาวิทยาลัย เขาได้ศึกษามหาวิทยาลัยเฮลซิงฟอร์ส (University of Helsingfors) ในสาขาปรัชญา แต่ต่อมาสนใจมานุษยวิทยาโดยสนใจแนวคิดของชาร์ล ดาร์วิน¹⁷ (Charles Darwin) เพื่อทำความเข้าใจถึงปทัสถานทางสังคมในด้านการแต่งงาน ต่อมาได้เป็นอาจารย์ในสาขาสังคมวิทยาที่มหาวิทยาลัยเฮลซิงกิ (University of Helsinki)

เวสเตอร์มาร์คเสนอทฤษฎีการเลือกคู่ ซึ่งอธิบายว่า ความสนใจทางเพศในมนุษย์นั้นได้รับการควบคุมโดยประสบการณ์ในวัยเด็กและการสัมผัสใกล้ชิดกับบุคคลในวัยเยาว์ หากเด็กเติบโตใน

¹⁷ วัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ โดยไม่มีการควบคุมจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง วัฒนธรรมอย่างช้า ๆ และสะสมการเปลี่ยนแปลงจนสามารถปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม

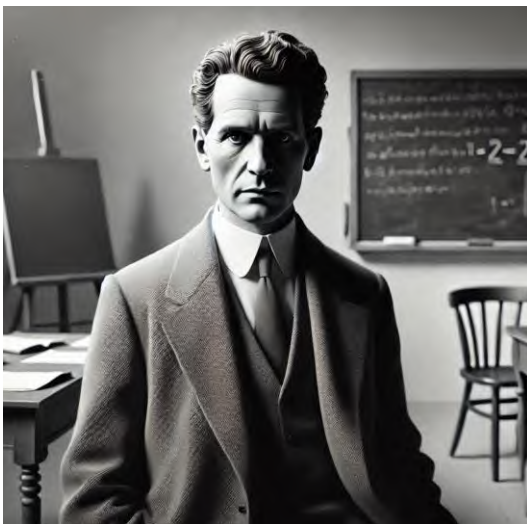
สภาพแวดล้อมที่มีการสัมผัสใกล้ชิดกับบุคคลคนเดียวกันตั้งแต่เด็ก พวกเขาจะมีแนวโน้มในการเลือกคู่สมรสที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้นน้อยลง แม้ว่าคน ๆ นั้นจะไม่มี ความเกี่ยวข้องทางสายเลือดก็ตาม แนวคิดนี้ชี้ว่าบุคคลจะหลีกเลี่ยงการแต่งงานกับบุคคลที่เติบโตมาด้วยกัน แม้ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดก็ตาม

ต่อมาเวสเตอร์มาร์ค ได้สร้างแนวคิดจริยธรรมเชิงสัมพัทธ์ (moral relativity) แนวคิดนี้เชื่อว่า ศีลธรรมและค่านิยมทางสังคมไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากสังคมเพียงอย่างเดียว แต่มีรากฐานจากวิวัฒนาการทางชีววิทยาและจิตวิทยาของมนุษย์ นั่นคือ ค่านิยมและการตัดสินใจทางศีลธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการอยู่รอดและสืบเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ ซึ่งต่อมางานเขียนเรื่อง The Origin and Development of Moral Idea (1908) นำเสนอแนวคิดนี้โดยเริ่มจากวิพากษ์แนวคิดคุณธรรมของศาสนาคริสต์ว่าขาดรากฐาน โดยชี้ว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดมาตรการจริยะขึ้นในแต่ละวัฒนธรรมก็คือ บังเอิญมีเหตุการณ์เกิดขึ้นอันทำให้คนจำนวนมากเกิดอารมณ์สะเทือนใจขึ้นทั่วไป จึงเกิดความรู้สึกพร้อมใจกันโดยอัตโนมัติที่จะกำหนดมาตรการจริยะ ซึ่งเชื่อกันในหมู่คนนั้นว่าสามารถป้องกันมิให้เหตุการณ์อันไม่พึงประสงค์นั้นเกิดขึ้นซ้ำอีก และศาสนาเป็นผลลัพธ์ของการวิวัฒนาการทางสังคมที่พยายามจัดระเบียบพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น การละเว้นจากการกระทำที่ไม่ดีหรือไม่เหมาะสม ซึ่งสามารถช่วยเสริมสร้างความร่วมมือและความมั่นคงในชุมชน เวสเตอร์มาร์คได้เป็นศาสตราจารย์ในด้านปรัชญาจริยธรรม (Moral Philosophy) จากแนวคิดนี้เอง

หลักจริยธรรมตามแนวคิดของเวสเตอร์มาร์คเป็นสิ่งสัมพัทธ์ตามวัฒนธรรมของสังคมที่ตนจำกัได้อยู่เรียกว่า ลัทธิวัฒนธรรมสัมพัทธนิยม (Cultural Relativism) นั่นคือ วางอยู่บนหลักการที่เห็นว่าหลักจริยธรรมนั้นเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของมนุษย์อย่างที่สุดคือ สมควรให้แต่ละท้องถิ่นยึดถือเอาประเพณีของตนเป็นหลัก เพราะประเพณีของท้องถิ่นย่อมมีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัวเอง ประเพณีและบรรทัดฐานทางสังคมที่คนสืบทอดต่อกันมามีผลต่อการพัฒนาของสังคมและอารยธรรมในระยะยาว ประเพณียิ่งเก่าแก่มากยิ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ จึงควรรักษาไว้คู่บ้านคู่เมือง ผู้ย้ายมาจากถิ่นอื่นก็ควรทิ้งประเพณีของถิ่นเดิม และยอมรับประเพณีของถิ่นใหม่ ทั้งนี้เพื่อความสงบสุขในสังคม

เวสเทอร์มาร์คปฏิเสธการมีอยู่ของความจริจริยธรรมสากล¹⁸ (universal moral truth) อันเป็นสิ่งที่ยึดถือในทางศาสนาโดยเชื่อว่าศีลธรรมเชื่อมโยงกับสิ่งที่มีอำนาจหรือความศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระเจ้า หรือปรัชญาบางสาขาที่เชื่อว่าศีลธรรมเชื่อมโยงกับกฎของธรรมชาติ หรือเหตุผลที่เป็นหลักการทางปรัชญาที่เป็นสากล โดยมองต่างว่า**กฎจริยศาสตร์เป็นอัตวิสัยเกิดจากอารมณ์** (emotion) ไม่ใช่เกิดจากเหตุผล (reason) ดังนั้น การตัดสินทางศีลธรรมนั้นไม่สมเหตุสมผล เนื่องจากขึ้นอยู่กับอารมณ์และการเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบของสังคมนั้น

เกมภาษาของวิทเกินชไตน์

ภาพ 1.9 Ludwig Wittgenstein

ที่มา : ภาพโดย ChatGPT

ลุดวิก วิทเกินชไตน์ (Ludwig Wittgenstein 1889-1951) นักปรัชญาชาวออสเตรีย-อังกฤษ เกิดในครอบครัวนักอุตสาหกรรมเหล็ก ครอบครัวเชิญอาจารย์มาสอนในบ้านจึงไม่ได้เรียนในโรงเรียน วิทเกินชไตน์ได้ศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยที่มหาวิทยาลัยเทคนิคแห่งเบอร์ลิน วิทยาเขตชาร์ลือทเทินเบิร์ก (Technische Hochschule Berlin, Charlottenburg) ในสาขาวิศวกรรม

¹⁸ หลักการหรือค่านิยมทางศีลธรรมที่เชื่อว่าเป็นจริงและถูกต้องสำหรับมนุษย์ทุกคนในทุกวัฒนธรรมและสังคม (ความเป็นสากล) ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์หรือบริบทใดก็ตาม หลักการเหล่านี้ถือเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง (เป็นนิรันดร์) และไม่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นหรือข้อกำหนดทางสังคมที่แตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มคน โดยมองว่าศีลธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม เช่น สิทธิในการมีชีวิต การเคารพในสิทธิของบุคคล ความยุติธรรม เป็นต้น

เครื่องกล วิทเกินชไตน์สนใจในการออกแบบอากาศยานจึงไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยวิกตอเรียแห่งเมืองแมนเชสเตอร์ (Victoria University of Manchester) ประเทศอังกฤษ แต่ด้วยปัญหาในการคำนวณเชิงทฤษฎีจึงหันมาสนใจคณิตศาสตร์และเลิกสนใจการออกแบบอากาศยานในที่สุด

ต่อมาวิทเกินชไตน์เน้นศึกษาตรรกวิทยาจึงได้ศึกษาปรัชญาคณิตศาสตร์กับเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์¹⁹ (Bertrand Russell 1872-1970) ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ในช่วงเวลานั้นวิทเกินชไตน์มีภาวะซึมเศร้าจนถึงขั้นพยายามฆ่าตัวตายหลายครั้ง เมื่อบิดาเสียชีวิตในปีค.ศ. 1913 วิทเกินชไตน์ได้รับสืบทอดมรดกจึงกลายเป็นผู้มั่งคั่งที่สุดคนหนึ่งในยุโรปขณะนั้น เขากลับประเทศและใช้ชีวิตตามสมัยนิยม จัดงานเลี้ยงและได้บริจาคเงินแก่ศิลปินและนักเขียนหลายคน แต่เนื่องด้วยเขาสนใจในปรัชญาจึงต้องการความสงบในชีวิต เขาได้ตัดสินใจย้ายไปประเทศนอร์เวย์ในปลายปีนั้นเองเพื่อให้ห่างจากงานเลี้ยงสังสรรค์และนักวิชาการคนอื่น ๆ แล้วเริ่มเขียนงานด้านตรรกวิทยาในส่วนที่เขาสนใจ อันได้แก่เรื่องสัจนิรันดร์ (Tautologies)²⁰ โดยนำเสนอไว้เป็นบทสำคัญในหนังสือ Tractatus Logico-Philosophicus

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ.1914-1918) วิทเกินชไตน์ได้เข้าร่วมเป็นทหารในกองทัพอากาศออสเตรียยังการีจนได้รับบาดเจ็บ ในระหว่างนั้น เขาได้รับประสบการณ์ทางศาสนาจึงหันมาสนใจงานด้านศาสนา เมื่อเลิกเป็นทหารจึงได้กลับมาเขียนหนังสือ Tractatus ต่อจนสำเร็จซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้ตีพิมพ์ในปีค.ศ. 1921 ระหว่างนั้นเขาได้ย้ายไปอยู่ในชนบทของออสเตรีย ปฏิเสธการช่วยเหลือของครอบครัวและทดลองทำอาชีพต่าง ๆ เช่น คนสวน ครูประถม ครูมัธยม เป็นต้น เมื่องาน Tractatus ได้ตีพิมพ์ แนวคิดของเขาก็ถูกวิพากษ์ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ได้ออกหน้ามาเขียนบทนำให้ แต่วิทเกินชไตน์กลับไม่พอใจเนื้อหาในคำนำนั้น โดยวิทเกินชไตน์มองว่า มโนทัศน์ของนวยุคทั้งหมดมีพื้นฐานมาจากภาพลวงตาที่เรียกว่า กฎธรรมชาติ ซึ่งใช้อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ มีทั้งถูกและผิด ก็เหมือนกับเรื่องพระเจ้าและศรัทธา

¹⁹ รัสเซลล์เป็นหนึ่งในกลุ่มนักปรัชญาตรรกะประจักษ์นิยม (Logical Positivism) มุ่งเน้นไปที่การแยกแยะสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์จากสิ่งที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ เช่น การพูดถึงความหมายทางภาษาที่สามารถตรวจสอบได้ ประโยคที่ไม่สามารถทดสอบหรือยืนยันด้วยประสบการณ์ไม่ควรถือว่าเป็นข้อเท็จจริง เช่น ประโยคทางศาสนา

²⁰ สัจนิรันดร์ หมายถึง ประพจน์ที่มีค่าความจริงตลอดไป เป็นจริงในทุกกรณี ไม่ว่าประพจน์ย่อยจะมีค่าความจริงเป็นจริงหรือเท็จ

วิทเกินชไตน์มีจุดมุ่งหมายในการเขียน Tractatus คือ การประเมินความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและโลก ภาษาคือ ภาพในเชิงตรรกะ (logical picture) ที่ทำหน้าที่แสดงแทน เป็นเหมือนกับสัญลักษณ์แทนข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในโลก เหมือนโน้ตดนตรีที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเสียงดนตรี สัญลักษณ์หน่วยย่อยที่สุดของภาษาคือ นาม (names) นามเป็นสิ่งที่ใช้เรียกแสดงแทนวัตถุต่าง ๆ ในโลก แต่มนุษย์แต่ละคนมีภาษาส่วนตัว (private language) และภาษาส่วนตัวเป็นภาษาที่ตนเข้าใจเพียงคนเดียว คนอื่นไม่อาจเข้าใจได้ แต่ในภาษามีภาพเฉพาะ และในภาพของภาษานี้เราจะพบรากของแนวคิด นั่นคือทุกคำมีความหมาย ความหมายนี้มีความสัมพันธ์กับคำ และมนุษย์จะสื่อภาษาเพื่อแสดงถึงสิ่งในโลกความเป็นจริง โดยที่โครงสร้างเชิงตรรกะของภาษาทำให้การเข้าใจความหมายมีข้อจำกัด ข้อจำกัดของภาษาก็คือเป็นข้อจำกัดของปรัชญาด้วย ปรัชญาพยายามที่จะอธิบายสิ่งที่ไม่อาจอธิบายได้ผ่านภาษา วิทเกินชไตน์ได้เสนอปรัชญาของภาษาว่าภาษาพัฒนาไปตามความสำนึกของภาษาที่ใช้กันคือ ภาษาสามัญเป็นภาษาสังคมและมีความหมายลึกซึ้งอยู่ในตัว ความรู้ของมนุษย์เป็นเพียงภาพของความเป็นจริง (picture of reality) แนวคิดนี้เรียกว่า ทฤษฎีภาพ (Picture Theory) การที่ความหมายของคำถูกกำหนดโดยบริบทของสถานการณ์ในการใช้ที่แตกต่างกัน เหมือนกับคำต่าง ๆ ในแต่ละเกมที่ถูกกำหนดโดยกติกาของเกม นั้น ๆ ซึ่งบริบทของการใช้ภาษาในแต่ละสถานการณ์นี้เรียกว่า เกมภาษา (language game) ภายใต้บริบทของเกมภาษาที่แตกต่างกัน ความหมายของภาษาก็จะแตกต่างกันไปด้วย

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่วิทเกินชไตน์เรียกว่าเกมภาษานี้ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ทว่าจะฝังตัวอยู่ภายใต้รูปแบบวิถีชีวิตหนึ่ง ๆ (form of life) ภายใต้แบบชีวิตที่แตกต่างกันจะนำไปสู่แบบการใช้ภาษาหรือเกมภาษาที่แตกต่างกันและทำให้ความหมายของภาษาแตกต่างกันไปด้วย ความหมายของภาษาที่เราเข้าใจ จึงเป็นสิ่งที่สัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับรูปแบบวิถีในการดำเนินชีวิตของเราเอง ขณะที่รูปแบบวิถีในการดำเนินชีวิตกำหนดความหมายของภาษาหรือเกมภาษาที่เราใช้สื่อความกัน เกมภาษานั้นก็จะช่วยตอกย้ำหรือเป็นกรอบกำหนดให้เกิดรูปแบบวิถีในการดำเนินชีวิตนั้น ๆ ด้วย

ในช่วงเวลานี้วิทเกินชไตน์มีปัญหาด้านอารมณ์และความรุนแรง สุดท้ายได้เกิดเหตุทำร้ายเด็กนักเรียนขึ้น เขาจึงหนีหายไปจากหมู่บ้าน แต่งานของเขาได้รับการแปลและเป็นที่สนใจของนัก

คิดแห่งสำนักเวียนนา²¹ (The Vienna Circle) ต่อมาเมื่อได้ทราบว่าเด็ก ๆ ที่ถูกทำร้ายไม่ได้เป็นอะไรมาก วิทเกินซไตน์ก็ได้กลับไปเวียนนา และได้ตัดสินใจเดินทางไปอังกฤษเพื่อศึกษาต่อให้จบปริญญาเอก วิทเกินซไตน์ได้เป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยทรินิตี (Trinity College) และเขาได้เปลี่ยนสัญชาติเป็นอังกฤษ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เขาได้ไปทำงานเป็นเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล เมื่อจบสงครามเขาก็ลาออกจากการเป็นอาจารย์แล้วใช้ชีวิตเดินทางท่องเที่ยวและเขียนหนังสืออีกหลายเล่มซึ่งได้ตีพิมพ์ภายหลังการเสียชีวิตของเขา เช่น Philosophical Investigation (1953) ที่เน้นปัญหาดั้งเดิมในปรัชญาคณิตศาสตร์ เช่น ความจริงทางคณิตศาสตร์คืออะไร และตัวเลขคืออะไร และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคิดเกี่ยวกับจิตใจ เช่น สติคืออะไร และวิญญาณคืออะไร วิธีการของวิทเกินซไตน์ไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการโต้เถียงกับแนวคิดปรัชญาที่เฉพาะเจาะจง แต่เป็นการสับย่อนที่มาของแนวคิดเหล่านั้นว่าเกี่ยวเนื่องกับภาษา นั่นคือ ความไม่ยืดหยุ่นของภาษาที่ทำให้เกิดความสับสนทางปรัชญา

กระแสดคิดของวิทเกินซไตน์สะท้อนทัศนคติที่ต่อต้านนวยุคนิยม ประการแรกคือ ทศนคติเชิงลบต่อวิทยาศาสตร์ โดยวิทเกินซไตน์มองว่าวิทยาศาสตร์มุ่งหาทฤษฎีของทุกสิ่ง และเชื่อมั่นในวิธีวิทยาศาสตร์ และทำให้ผู้คนเกิดมุมมองเช่นนี้ร่วมกันจนเป็นลักษณะเฉพาะของอารยธรรมในศตวรรษที่ 20 ซึ่งงานปรัชญาควรที่จะ**ทวนกระแส**นี้ ความเข้าใจแบบที่นักปรัชญาในยุคนี้แสวงหา นั้นมีความเหมือนกันมากกว่าความเข้าใจที่แต่ละคนได้รับจากกวีนิพนธ์ ดนตรี หรือศิลปะ นักปรัชญาไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับโลก เนื่องจากนักวิทยาศาสตร์มีวิธีการในการแสวงหาความจริงในโลกได้ดีกว่า เพราะสามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้สามารถรับรู้ได้ในเชิงประสบการณ์ หน้าที่ของนักปรัชญาคือ กิจกรรมในการ**สร้างความกระจ่างชัด**จนให้กับการใช้ภาษาหรือการจัดความกำกวมไม่ชัดเจนต่าง ๆ ในการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น การพยายามลดทอนความหลากหลายและความคลุมเครือของภาษาให้อยู่ในรูปที่มีความแน่นอน ชัดเจน และมีความเป็นสากล ลดทอนภาษาในชีวิตประจำวันให้อยู่ในรูปของตรรกสัญลักษณ์ (symbolic logic) ซึ่งจะสะท้อนข้อเท็จจริงในโลกได้อย่างสมบูรณ์

²¹ กลุ่มนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาปรัชญาตรรกะประจักษ์นิยม เชื่อว่าความรู้ที่มีความหมายจะต้องตรวจสอบได้ผ่านการสังเกต (empirical observation) หรือพิสูจน์ได้ด้วยตรรกศาสตร์และคณิตศาสตร์ กลุ่มนี้เน้นการวิเคราะห์ภาษา โดยเชื่อว่าปัญหาปรัชญาหลายอย่างเกิดจากการใช้ภาษาที่คลุมเครือหรือผิดพลาด